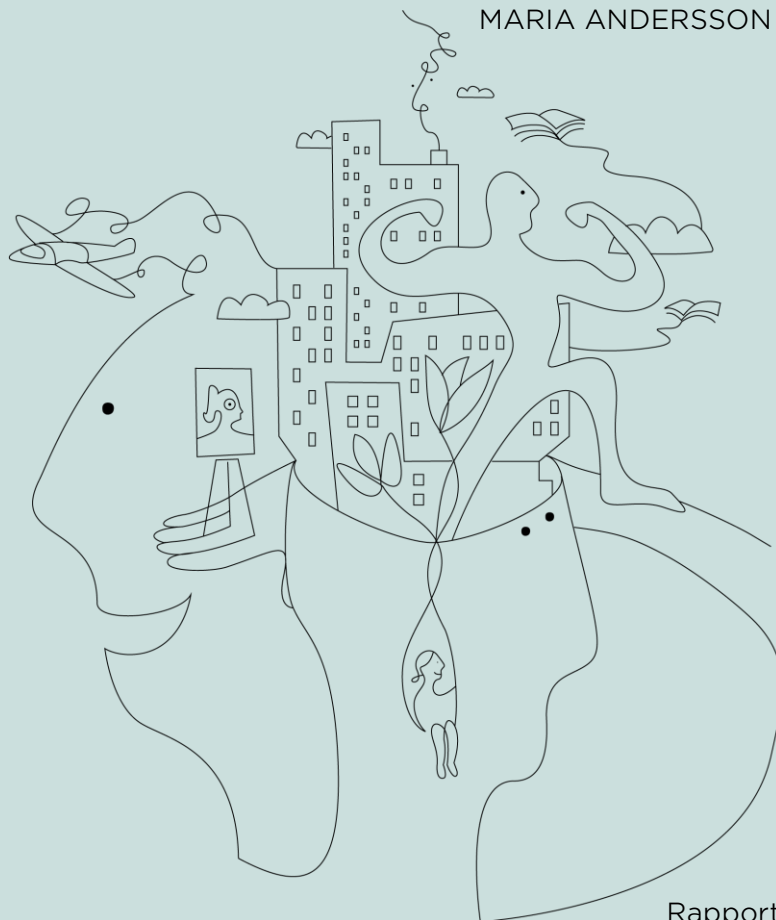


PLACERADE BARN OCH UNGAS UPPLEVELSE AV DELAKTIGHET

En brukarundersökning genomförd på uppdrag av
socialförvaltningen i Solna stad

BAHARAN KAZEMI
MARIA ANDERSSON VOGEL



Placerade barn och ungas upplevelse av delaktighet - En brukarundersökning genomförd på uppdrag av socialförvaltningen i Solna stad

© FoU Nordväst och författarna 2022

ISBN: 978-91-89681-59-0

FoU Nordväst är ett kunskapscentrum för socialtjänsten i nordvästra Stockholms län.

FoU Nordväst is a Research and Development center for the social services of the northwestern municipalities of Stockholm County, Sweden.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.se

Innehåll

Brukarundersökning: placerade barns upplevelse av delaktighet	4
Delaktighet	4
Metod och genomförande	5
Resultat	6
Avslutande kommentarer	10
Referenser	11

Brukarundersökning: placerade barns upplevelse av delaktighet

Under hösten 2021 fick FoU Nordväst i uppdrag från socialförvaltningen i Solna Stad att genomföra en undersökning gällande hur de barn och ungdomar som placerats i dygnsvård upplever sin placering och känsla av delaktighet i frågor som rör placeringen. En studiedesign utvecklades genom samråd mellan forskare på FoU och socialsekreterare i kommunen. Resultatet av undersökningen presenteras här. Sammanfattningsvis kan det konstateras att av de barn som deltog i undersökningen, uppgav de flesta en överlag positiv upplevelse av sin kontakt med socialtjänsten. De upplever att de har fått information om placeringens orsak och syfte och anser sig i olika grad delaktiga i beslut som rör deras vardag och situation. Några frågor som skulle kunna arbetas vidare med rör hur barn tillfrågas om sin upplevelse av vården och när och hur de behöver informeras om gången i beslut som fattas kring specifika frågor.

DELAKTIGHET

Sedan 2020 är FN:s konvention om barnets rättigheter lag i Sverige. I socialtjänstens arbete med barn innebär det att synen på barn som rättighetsbärare ska förstärkas och att barns rätt att komma till tals och vara delaktiga i beslut som rör deras liv ska efterlevas. Samtidigt vet vi från tidigare forskning att det finns olika hinder för att uppnå detta i praktiken. Rätten till delaktighet är vagt formulerad, det framgår inte av lagstiftningen när och på vilket sätt en socialsekreterare ska tillfråga ett barn om dennes åsikt och hur den informationen sedan ska användas i handläggningen (Larsson & Hultman 2019). Det finns inte heller några tydliga konsekvenser eller sanktioner om barns delaktighet uteblir. Forskning visar också på en dubbelhet i att å ena sidan vilja skydda barn från svåra omständigheter och att å andra sidan vilja göra dem delaktiga i sin kontakt med socialtjänsten (Bruce 2014). När det finns en stark tendens att vilja skydda barn från information om deras situation, kan det slå över i att barn inte kommer till tals eller blir lyssnade på (Leeson 2007).

För socialtjänstens medarbetare är det således av största intresse att dels få syn på hur berörda barn upplever kontakten och dels att få tillfälle att

reflektera kring professionella dilemman som uppstår i samband med att barn placeras utanför det egna hemmet.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Den här brukarundersökningen har genomförts i form av en enkätintervju designad av forskare på FoU Nordväst efter samråd med socialtjänstens medarbetare. Samtliga placerade barn över fem år skulle tillfrågas om att delta, såvida inte särskilda omständigheter gjorde det direkt olämpligt att tillfråga barnet, exempelvis kognitiva svårigheter hos barnet som skulle göra det svårt att ta till sig just den här enkätintervjun. Intervjun skulle genomföras av barnets handläggare på familjehemsgruppen respektive gruppen för hvb- och behandlingsfamiljer. Tanken med det var att det redan finns en etablerad relation och barn som i många fall redan har många myndighetskontakter skulle slippa möta även en forskare som ställer frågor. Vidare finns en styrka i att socialsekreterarna själva gör datainsamlingen, då typen av frågor kan byggas in i existerande praxis kring uppföljning. Det kan också ge ringar på vattnet att ställa dessa frågor i samband med den befintliga uppföljningen och ett steg i att på sikt få in temat delaktighet i verksamhetens systematiska uppföljning.

Ett syfte utöver kunskapsproduktion om den faktiska frågeställningen är att skapa tillfällen till reflektion och kollegialt lärande i frågor som rör barnkonventionens implementering med hjälp av den här arbetsmodellen. När är det lämpligt för ett barn att vara med och bestämma och vad behöver barn få information om? När behöver barn skyddas från information och beslutsfattande som kan anses vara vuxnas ansvar?

När samtliga barn genomfört intervjun och socialsekreterarna fyllt i svaren i enkätprogrammet Proofx samlades arbetsgruppen tillsammans med de två forskarna för ett analysseminarium. Här redovisades preliminära resultat för en förutsättningslös diskussion kring hur de kan tolkas, samt hur samtalet upplevdes av socialsekreterarna.

Diskussionerna från dessa två analysseminarium har sedan använts i arbetet med den här resultatsammanställningen. Detta är således en produkt som har skapats i samarbete mellan forskare på FoU Nordväst och medarbetare på socialförvaltningen och där barnens utsagor är i fokus.

RESULTAT

Resultatet av brukarundersökningen visar att de barn och ungdomar som har deltagit, överlag uppger att de upplever en hög grad av delaktighet i sin vardag och situation. Totalt har 24 barn och ungdomar medverkat. Enkäten är uppbyggd i tre delar: information om placeringen, upplevelse av delaktighet och medbestämmande samt relation till socialsekreteraren.

Urval och bortfall

Ungefär hälften av barnen som har medverkat i undersökningen är 14-17 år, vilket gör det till den största ålderskategorin. Det är en jämn fördelning mellan könen. Majoriteten (37 %) är placerade i familjehem, en fjärdedel i stödboende/träningslägenhet, 21 % i jourhem, 7 % på HVB och 3,4 % på SIS. I urvalet ingår samtliga placeringsgrunder, även ensamkommande barn och unga. Barnen har varit i den aktuella placeringen varierande tid. 8 av 28 medverkande har varit placerade där de befinner sig under längre än två år och lika många har varit i sin nuvarande placering kortare än 3 mån. Mer än hälften är SoL-placerade, en knapp fjärdedel enligt 2§ LVU och resten (13 %) enligt 3§ LVU.

Av instruktionerna till socialsekreterarna framgick att barnen skulle vara över 5 år för den här undersökningen. Detta då formen med enkätintervju bedömdes svår för yngre barn att ta till sig. I övrigt skulle undersökningen endast väljas bort om barnet själv inte ville medverka eller om socialsekreterare i samråd med närmaste chef bedömde det som olämpligt av etiska skäl, exempelvis om barnet befann sig i en svår kris eller av andra skäl inte skulle förstå kontexten för undersökningen och sin medverkan.

Vid perioden för undersökningen fanns det totalt 50 placerade barn enligt SoL och LVU i Solna Stad. Av dessa ingick 40 barn i urvalsgruppen avseende ålder över 5 år och placeringstid längre än 6 månader. 8 barn tillfrågades inte efter individuell bedömning, då det framförallt på grund av kognitiva svårigheter och/eller talsvårigheter bedömdes svårt eller omöjligt för dessa barn att ta till sig den här enkätintervjun. Av de 32 tillfrågade barnen medverkade 29 barn i den här enkätintervjun. Det återstående bortfallet på 3 barn var två som tackade nej och ett barn där det trots upprepade försök inte gick att få tillstånd en intervju¹.

¹ Ålder under 5 år no:6, kognitiva svårigheter och/el talsvårigheter no: 8, placeringstid kortare än 6 mån no: 5, tackat nej: 2

Information om placeringen och önskemål inför placeringen

De flesta (22 barn) minns när det blev bestämt att de skulle placeras utanför det egna hemmet. Ganska många (18 barn) upplever att de fick en förklaring vid själva placeringstillfället. De flesta (23 barn) upplever att de senare fått information om varför de inte kunde bo hemma. Här diskuterade det andra analysseminariet med familjehemsgruppen att för många familjehemsplacerade barn kan det ha varit så länge sedan som de blev placerade att de inte minns de exakta omständigheterna, exempelvis om de fick information eller inte. Det kan också ha varit så många och ibland traumatiska saker som inträffade samtidigt, att de inte minns just om de fick den här informationen.

Barnen fick frågan om de hade fått komma med önskemål inför placeringen. Här kunde socialsekreterarna förtydliga frågan med för barnet relevanta exempel, som att fortsatt bo med syskon, komma till ett familjehem med eller utan djur etc.

- Av 27 barn var det 10 som svarade att de hade kommit med önskemål.
- 11 av 24 uppgav att de känt sig lyssnade på i sina önskemål.

Det här kan tolkas utifrån att många av barnen kanske inte minns placeringstillfället. En socialsekreterare uttryckte att det finns en etisk aspekt av att fråga om barnets önskemål i en situation där dessa inte kan införlivas. Ett samtal följde kring vilken typ av önskemål placerade barn och unga kan ha och i vilka sammanhang det är lämpligt att fråga om deras önskemål samt hur det kan kommuniceras att önskemålen inte alltid kan förverkligas.

Delaktighet och medbestämmande

I den här undersökningen har vi utgått från begreppet delaktighet genom en rad olika konkreta praktiker, såsom att få komma till tals, bli lyssnad på och att få vara med och bestämma. Generella frågor har kombinerats med konkreta för att få fatt barnens upplevelse på olika nivåer.

En fråga som ställs i enkätmallen är: har någon från socialtjänsten frågat dig vad du tycker och tänker om att vara placerad i ett familjehem/hvb?

- 17 av 28 barn svarar ja (60 %).
- 11 barn svarar nej eller vet inte och ett barn skriver i frisvar ”inte på det sättet, inte vid tidigare placeringar i livet”.

Här valde vi att stanna upp och diskutera på de två analysseminarierna. Vad betyder det att barnen inte upplever sig tillfrågade om detta? Behöver socialsekreterare ställa frågan rakt ut om vad barn tycker och tänker om sin

placering? Flera medarbetare menade på att det är sådan information som kommer fram indirekt genom andra frågeställningar eller exempelvis genom att barnet samtycker till sin vårdplan. Andra menade att det kan riva upp känslor och oro hos barn att ställa frågan på det här sättet, speciellt om de är placerade i familjehem. Att fråga om hur det är att vara placerad kan bli en påminnelse om att detta är en placering och att den därmed kan upphöra. Samtidigt kan det vara en av de mest grundläggande frågorna att ställa till ett barn i samhällsvård: hur har du det här i din placering? Att undvika den av omsorg för barnet kan få till konsekvens att barnet inte kommer till tals.

Barnen fick frågan om de anser att de får vara med och bestämma mer generellt.

- Ungefär hälften svarade att de ofta eller alltid får vara med och bestämma (16 av 29).
- 6 barn svarade "sällan" eller "aldrig" och några skrev frisvar som "jag vet inte" eller "det beror på".
- När svaren jämförs med lagrum för placering är det inget mönster, exempelvis att barn i tvångsvård skulle svara på ett visst sätt.

Det finns således barn som upplever att de får vara med och bestämma och barn som inte upplever det. I vilka frågor de tänker att de får respektive inte får bestämma och huruvida de menar att de bestämmer tillsammans med vuxna eller helt själva, framgår inte av en så generell och öppen fråga. När frågan bryts ner till konkreta situationer såsom vem som bestämmer hur det ser ut på barnets rum, om fritidsaktiviteter och att ta hem kompisar, om att placeringen ska förlöpa eller om barnet ska flytta hem till sina föräldrar, blir resultatet också mer komplext.

- De flesta barn har fyllt i att de får vara med och bestämma vem de träffar (21 av 29), medan 16 barn svarade att det är socialtjänsten eller familjehem/hvb som bestämmer vilka de får träffa.
- Barnen upplever också att de får vara med och bestämma hur det ser ut på deras rum (24 av 29).
- Betydligt färre upplever att de får bestämma vilken skola de går på (12 av 29) eller om de får ta hem kompisar (12 av 29).
- På frågan om placeringen ska förlöpa svarar 12 att det är barnet själv, 7 att det är familjehemmet och 21 att det är socialtjänsten som bestämmer.
- Flera svarar "vet ej" i frisvar.

Ett liknande mönster återkommer på frågan om vem som bestämmer om barnet ska flytta till sina vårdnadshavare.

- 11 barn uppger att de själva bestämmer kring att flytta hem till vårdnadshavare.
- 13 uppger att socialtjänsten bestämmer, 2 barn säger familjehem/hvb och 4 säger vårdnadshavarna.

Flera socialsekreterare har fyllt i att frågan inte är aktuell eftersom föräldern är avliden eller liknande. Det som blir relevant att fråga det här materialet är huruvida det återspeglar att barnen är väl medvetna om beslutsprocesser och exempelvis vet att vårdgivare kan säga upp en placering, men att beslut fattas av flera parter. Eller om de många olika svarsalternativen reflekterar en förvirring och informationslucka där barnen helt enkelt inte vet vem som bestämmer eller hur beslutsgången ser ut.

Umgänge och kontakt med föräldrar och syskon

Ett tema i enkätintervjun är barnets upplevelse av umgänge och kontakt med föräldrar, syskon och andra anhöriga.

- En majoritet (20 barn) har upplevt sig få komma med önskemål avseende kontakten med föräldrarna (ses, prata i telefon etc)
- En majoritet (20 barn) har kontakt med sina syskon – två svarar nej
- Knappt hälften (14 barn) har kontakt med övrigt nätverk och här spelar telefon/sociala medier en relativt stor roll för möjligheten till kontakt

Barnen uppger att det är de själva tillsammans med familjehem och socialtjänst som bestämmer kring umgänge och kontakt. Ett barn skriver i frisvar "det kan bli konsekvens om jag inte sköter mig och träffar fel personer".

Barnets relation till sin socialsekreterare

Nästan samtliga barn säger att de vet vem som är deras socialsekreterare. På frågan om de kan berätta vad de vill för socialsekreteraren svarar de flesta ja. Här diskuterade vi på analysseminarium att det möjligen hade blivit ett annat resultat om någon annan än socialsekreteraren själv hade ställt frågan. Formuleringen "berätta vad du vill" är också något vag. Kanske finns det saker barnen inte vill berätta, men som myndighetens medarbetare anser att de bör berätta.

Barnen tillfrågades även hur de har kontakt med sin socialsekreterare och om det finns något de skulle vilja ändra på.

- Kontakten sker via telefonsamtal, besök, uppföljningsmöten, SIP.
- Flera skriver att de är nöjda med sin kontakt, att socialsekreteraren är en trygg vuxen.

- En/ett par önskar att bli lyssnade på mer än vad som har varit fallet.
- De flesta som svarar, svarar nej på om de vill ändra något i hur kontakten sker eller om de vill ta upp andra frågor.
- Några lyfter speltid, månadspeng, godis, eget rum och besök.

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Syftet med den här brukarundersökningen var att få en ögonblicksbild av hur de barn som just nu befinner sig i samhällsvård upplever sin placering och relation till socialtjänsten. Resultatet visar på att de flesta barn uppger att de har fått information om varför de är placerade och att när de kommer med önskemål, känner de sig lyssnade på. Det mindre entydiga svar när det gäller delaktighet och medbestämmande. Vi ser efter de två analysseminarierna med medarbetare i staden, att det finns en viss ambivalens kring att ta upp vissa frågor. Många barn uppger att de inte har tillfrågats vad de tycker och tänker om att vara placerade samt att de inte fick komma med önskemål när placeringen gjordes. Här förklarar socialsekreterarna att sådana frågor inte ställs för att skydda barnen från besvikelser, exempelvis om de kommer med önskemål som inte kan förverkligas. En risk är dock att barnen går miste om en chans att komma till tals om för dem viktiga frågor. Ett område att arbeta med framledes kan därför vara frågeställningar kring hur man gör barn delaktiga utan att det slår över i att barnen får för mycket ansvar eller falska förhoppningar. En reflektion som flera socialsekreterare gjorde var att bara genom att ställa frågorna i enkäten, fick de en annan ingång till att samtala med barnen om deras placering och situation, och att det därför kan vara något att återkomma till genom systematisk uppföljning. Vi föreslår att arbetsgrupperna väljer ut frågor som de anser är hjälpsamma för att skapa delaktighet och få syn på barns upplevelse av placeringen, och att dessa frågor ställs systematiskt i samband med de ordinarie uppföljningsmöten och ingår i överväganden till socialnämnden. På så sätt kan frågan både följas upp och framförallt hållas levande inom arbetsgruppen.

REFERENSER

Bruce, M. (2014). The Voice of the Child in Child Protection: Whose Voice?. *Social sciences*, Vol. 3 (514-526).

Larsson, M., & Hultman, E. (2019). Barns rätt till delaktighet vid beslutsprocesser inom den sociala barnvården. Vad betyder barnkonventionen och den rättsliga utformningen för tillämpningen i praktiken?. *BARN-Forskning om barn og barndom i Norden*, 37(3-4).

Leeson, C. (2007). My life in care: experiences of non-participation in decision-making processes. *Child and Family Social Work*, Vol. 12:3 (268-277).

